

Begoña Olabeaga

GERRATIK IHESI GERRARA

EZ DAKIT NONDIK ATERATZEN GENUEN AURRERA EGITEKO INDARRA

Ez du bizimodu erraza izan. Abertzale ziren etxean, eta 1936ko Espainiako Gerra Zibilak harrapatu zituen. Ihesi ibili ziren handik hona eta hemendik hara. Behin halako, on beharrez, Belgikara bidali zuten Begoña Olabeaga.

Han zela, Bigarren Mundu Gerra. Handik ere ihesi, Francoren diktadura garaia bizi izan zuen, bizia berregin zuen, kolpez kolpe.

 MIEL A. ELUSTONDO ZALDI ERO

95 urte bete dizkiguzu agorrilaren 23an...

Ez nuen uste hainbeste iraungo nuenik. Pasatu ditugunak eta gero! Bi gerra-eta, erbeste-eta... hainbeste gauza! Zumaian jaio nintzen ni, aita Guipuzcoano bankuko zuzendaria baitzen han. Gero, Zarauzko bulegoko buru izendatu zuten eta haraxe joan ginen bizitzera. Gerra denborak Zarautzen harrapatu gintuen. Gure ama mutrikuarra zen, eta gure ahizpa zaharrena, Itziar, hantxe jaio zen. Bigarren umea, Joseba, Donostian, eta ondoko Iñaki eta Arantxa, Deban... Ni, txikiena, Zumaian... Gure aita bulegotik bulegora ibili zuten, herririk herri, hura Donostian jaioa zen baina, Kanpanario kalean.

1927an jaio zinen Zumaian, Zarautzen zinen gero...

Baina nahiago nuen Zumaian, eta gure aitak ere bai. Ezagun gehiago genituen Zumaian, bikario jauna, sendagilea, lagunak... Gerra hasi aurretik joan ginen Zarautzera eta, han, nazionalistak ginela esaten ziguten, ez gintuzten ondo ikusten. Gero, gerra garaian, nazionalak Zarautzen sartu baino lehen, gure aitari agindu zioten Bilbora joateko, dirua eramatera, 1936an. Eta, niri, Zarauzko kalean, akordatzen naiz mutilek esaten zidatela: "Zure aita, lapurra!". Holaxe! Etxean entzundakoak-edo izango ziren. Oso ezaguna baitzen gure aita herrian, Patxi Olabeaga.

Bankuko zuzendaria, esan duzunez.

Bai, eta udan madrildarrak Zarautzera etortzen ziren, eta dirua zela-eta, harremana zeukaten gure aitarekin. Orain Argiñano [jatetxea] dagoen tokian, Burgetoko markesak bizi ziren, eta akordatzen naiz nire anaia Joseba eta bere andregaiia haien etxera joan zirela haien bitxiak eta dirua itzultzera. Eta, gero, guri herrian lapurrak ginela esaka! Eta ni lotsatuta! Bederatzi urte nituen orduan. Gerra etorri zen, eta aita Bilbora eramán zuten. Gure anaia Iñaki, Mutrikura joan zen, eta handik Donibane Lohizunera, itsasontziz, ze gure amaren familiak itsasontziak zeuzkan Mutrikun. "Txanbelenekoak", esaten zieten. Hainbeste jende eramán zuten

Begoña Olabeaga Basurko

ZUMAIA, 1927

Mende bateko historia betea du. Lehenik, 1936ko Espainiako Gerra Zibila bizi izan zuen, eta ondoko errepresioa. Donibane Lohizuneko erbestea, eta Belgikako atzerrialdia, hainbat gerrako umeren modura. Han, Bigarren Mundu Gerrak jo zuen. Itzulera Donostiara, Francoren diktadura gorrira. Elbira Zipitria eta Faustina Carrilen ikastoletan hazi zituen umeak. Santo Tomas Lizeoren hastea ezagutu zuen. Sasoi onean zela alargundu zen... "Ez da erraza izan, ez", dio oraindik.

haiek Donibanera [Lohizune]. Ordurako, osaba bat genuen Donibanen, gerra aurretik joana, eta Mutrikuko hainbat jende hartu zuen etxean. Usotegia izena zuen etxeak, bi etxebizitza eta ganbara zituen, eta hemendik joandakoak hantxe egiten zuten lo, lurrean, beste tokirik ere ez zegoen-eta. Eta jateko ere gaizki. Kristorenak pasatu genituen.

Zarautzik Donibane Lohizunera joan zineten ihesi, beraz.

Bai, baina bide luzea egin eta gero. Beste anaia, Joseba, politikan sartuta zegoen, eta Itziarke baserri batean ezkutatu zen lehenengo, baina gero hura ere beste aldera pasatu zen, mendiz. Gu ere mendiz pasatu ginen, Elizondora joan eta Urdazubitik. Gerra sortu zenean ama eta hiru ahizpa Zarautzen gelditu ginen, baina ama atxilotu egin zuten, klaratarren komentuan eduki zuten preso bederatziz hilabetez. Hogeitaka andre atxilotu zituzten. Nazionalistak zirelako! Ama kartzelatik aterazenean, Zarautzik alde egin genuen.

Nola zinen zu, nola zineten hiru ahizpak, ama preso eduki zuten bitartean?

Ahizpa zaharrenak, Itziarrek, zaintzen gintuen. Ni baino hamaika urte zaharrragoa zen. Ilea larru-arrasean moztu zioten Itziarri. Berari beste inori ez zioten moztu era hartara ilea Zarautzen!

Ni eskolara joaten nintzen, mojetara, baina itxi egin zuten, eta eskola publikora joan behar izan nuen. Eguerdietan, amari bazkaria eramatera joaten ginen. Beste ahizpa, Arantxa –gaztea zen, hamazazpi urte-edo izango zituen–, falangisten etxeetara joaten zen oheak-eta, garbiketara-eta egitera. Gu plazan bizi ginen, hantxe Guipuzcoano bankua, hantxe kioskoa, eta falangistak eta erreketekak herriren batera sartzen ziren bakoitzean jaialdia egiten zuten. Gure ahizpa Itziar jai haietako batera eraman nahi izan zuten, erakusteko, baina herriko sendagilearen bitartez, Arozena zela ueste dut, halakorik ez egitea lortu genuen.

Zer esan nahi duzu zuen ahizpa Itziar plazan erakutsi nahi zutela?

Ilea moztu baitzioten! Eta huraxe erakutsi nahi falangistek eta erreketek! Ilea larru-arras moztu zioten, eta buruan buruzapi bat jantzita ibiltzen zen. Ilean bat erosten ere saiatu ginen, baina ez genuen inon inguratu, ez Do-

nostian ez inon, eta ilea hazi arte buruzapia jantzita ibili zen gure Itziar. Plazan hainbesteko zarata ibiltzen zuten falangistek eta erreketek, azkenean Aizarnazabalgo baserri batera joan ginen, ezagun batzuen etxera. Eta han ginela, abisua jaso genuen, Zarauzko etxera itzultzen ez baginen, batere gabe geldituko ginela, falangistak eta erreketek gure etxera sartu zirela eta altzariak-eta leihotik botatzeari ekin ziotela. Etxea bankuak gure aitari utzita-koa zen –lehen solairua–, eta jabea bigarrean bizi zen, erreketek-edo hura ere, eta denak gure aurka.

Noiz arte horrela?

Ama askatu zuten arte. Ama kartzelatik 16:30ean irten, eta, laster, trena hartu eta Lasartera joan ginen hiru ahizpok, amarekin. Lasarten Plazalako trena hartu eta Iruñera. Iluntzeko bederatzietan-edo ailegatu ginen, ez genuen hiria ezagutzen, baina galdetu batari, galdetu besteari, ailegatu ginen Ugartek esandako etxera. Alde Zaharrea zen, San Anton kalea, gogoratzen naiz. "Nondik zatozte?", galdetu ziguten, eta nik, gaztelaniaz: "Zarautzik bota egin gaituzte!"... Gaua Ugarteren lehengusuen etxean egin genuen. Senar-emazteak ziren, seme-alabarik ez zuten; andrea zen Eratsungoa, euskaraz bazekiena. Hurrengo goizean ostatu bila hasi ginen. Lehenengo ostatuan, egunean 14 pezeta kobratu nahi ziguten bakoitzari, baina guk ez genuen hainbeste dirurik. Gure ama tratularia izan, orde, haren familiak Mutrikun taberna eta janaridenda zeukan, eta bazekien tratuan. Eta etxebizitza bat inguratu genuen Merkatarien kalean: gela bat, sukaldea erabiltzeko baimenarekin. Hantxe sartu ginen.

Nola egin ahal izan zenuten aurrera Iruñean?

Ahizpa zaharrenak josten zekien, eta horretan hasi zen lanean. Bigarrena, etxe batean oheak-eta, garbitasuna-eta egitera joaten zen. Ni, eskolara. Erdaraz, jakina, baina nik ordurako banekien erdaraz hitz egiten. Eta maistra ondora etorri zitzaidan eta nondik gentozen galdetu zidan, eta nik dena kontatu nion, hasi eta buka –uste dut maistrak izena zuela Menaia–, eta, berak, berriz, gure berri eman zion Emakume Abertzale Batzari, eta haiek jatekoa-eta ekarri ziguten, eta ni ingan-

detan mendi aldera eramaten ninduten... Emakume haiek oso ondo portatu ziren gurekin. Beste bat ere bazen, Anjel Irigarai [Aingeru], hark ere asko lagundu zigun. Bosgarren solairu batean ginen, eta hegazkinak etortzen zirenean sotora jaitsi behar izaten genuen, eta behin, ahizpa erori egin zen, eta hanka hautsi zuen. Eta Irigarai etorri zitzaigun, ahizpa sendatzera. 1937an zen hori.

Hara, Aingeru Irigarai sendagile eta euskaltzale handia.

Bai, eta Iruñean ondo ginen, saltsan ez sartuz gero, behintzat. Hala ere, bizi ginen etxeko andreak esan zigun mesedez ez euskaraz hitz egiteko, beste gela batean guardia zibilak zituela-eta, ostatu hartuta. Horretan ginela, egun batean gizon bat etorri zen, Elizondokoa, erreketez jantzita. Gure aitaren partetik omen zetorren eta joan ginen Elizondora. Han lo egin, etxe eder batean –oso euskaldunak ziren etxe hartakoak–, eta hurrengo egunean, goizean goiz, Urdazubira abiatu ginen.

Beste aldera pasatu zineten...

Eta Urdazubin guardia zibilek nora gindoazen galdetu zigutenean, mendira gindoazela esan genien.

Gora iritsi ginenean, eguerdian, baserri bat zegoen. Han jakin genuen gure aita gure zain egona zela han, baina atzeratu egin ginenez, alde egin zuela berriz. Ama “Gora Euskadi!”-ka hasi zen gajoa, eta beherako bide guztian, berriz,

arrosarioa errezatzen joan zen, Jesusen Bihotzari eskatzen guri laguntzeko. Hala lako batean, iritsi ginen beste etxe batera, deitu genion aitari Donibanera, eta bila etorri zitzaigun. Eta hura ongi etorria egin zigutena Donibanen!... Behin ere ez naiz toki haietara itzuli. Oroimen txarrak dira, badakizu. Senarrak ere esan zidan behin, joango ote ginen paraje haietara, baina nik ezetz, ez nuela gogoratu ere egin nahi. Eta holaxe.

Eta Donibane Lohizunera iritsi zinetenean zer?

Osabaren etxean bizi izan ginen. Komuna bat zen hura! Denak euskaldunak! Egia esan, Donibane dena euskaldunetz beteta zegoen, errefuxiatuz beteta. Euskaraz asko egiten zen garai hartan Donibanen, eta euskaraz konpontzen ginen. Eskolara hasi nintzen, moja eskola batera, baina zen ordaindu beharrekoa batzuentzat, eta debalde besteentzat. Ordaintzen zutenak uniformeak jantzita joaten ziren; besteok, kalekoz. Pareta bat zegoen batzuen eta bestearen artean. Garizuma garaian, mojek usain egiten ziguten, ea haragirik jan ote genuen! Gero, amak Donibanen gela bat hartu zuen, sukaldea erabiltzeko baimenarekin, Rue Tourasse zen, gogoratzen naiz. Ni eskolan, ahizpa zaharrena josten, eta bestea Getarian, hotel bateko lanean.

Aita ere zeuekin zenuten?

Ez, aita harrapatu egin zuten eta Tarbe-

EMAKUMEAK LANEAN

“Frantses kolegioan administrazio ikasketak egin nituen eta, gero, ostalaritza kooperatiban hasi nintzen lanean. Garai hartan emakume asko ari ziren lanean. Orduko Tabakaleran-eta. Gure etxe aurretik hainbeste andre pasatzen ziren, denak lanera, egunerok! Lehengoan irakurri zidan Xabier semeak, Arantxa Urretabizkaiaren amak Nerecan dendan nola lan egiten zuen. Hori kategorioa! Oso emakume ederra zen”.

PRIMO DE RIVERA

“Ezkondutik nintzenean, kito, ezin izan nuen lanean jarraitu. Kontsuelo Lasarte, beste lankide bat eta hirurok, urte berean ezkondu ginen. Eta ezkondu eta akabo, diru-ordaina hartu eta kalera! Pilar Primo de Rivera, Jose Antonioren arreba neska-zaharrak agindu zuen: ‘Andreak etxera, haurrak izan eta haurrak zaintzera!’. Ez ziguten utzi lanera joaten. 1955ean soldata batekin bizi izan ginen senarra eta bost seme-alabak. Bizi behar zen, soldata batekin!”

Azken hitza

BELAUNALDIA

“Belaunaldi bat da, badoana. Haren lekukotzak behar beste ez behar bezala ondorengotu ez dena. Diren eta ez diren bitarteko eta aberastasun guztiak gure esku ditugunean ere, aintzat hartu gabe betiko joaten uzten ari garena. (M.A.E.)

sen eduki zuten, kontzentrazio esparruan. Tren-errailak garbitzen-eta jarri zuten, beste askorekin batera. Pirinioetan egon zen, hotzik beltzenean. Horretan ginela, apaiz bat etorri zen Mutrikutik Donibanera, Jose Antonio Usobiaga, eta esan zion gure amari: “Hiru arreba dauzkat, eta haiek hartu eta Belgikara noa. Zertan ez da zuen txikia gurekin etortzen?”. Ni, alegia. Gure amak ezetz: “Konponduko gara”. Eta Usobiagak: “Baina han ondo jango du, eta jasoko du hezkuntza, frantsesa ikasiko du...”. Eta burua berotu zion, eta Belgikara ni!

Usobiagarekin eta haren hiru arrebeekin, esan nahi duzu?

Bai. Parisen trenez aldatu eta Bruselara. Han, eskola batera eraman ninduten: ferian nola saltzen diren abereak, halaxe jarri ninduten ni -ez nintzen ni bakarrik, jakina, baziren neska eta mutil gehiago ere-, eszenario batean. Deitu zuten jendea, ea nork zeukan gu etxean jasotzeko borondatea. Ni Hermann Frater izeneko abade kanonigo batek hartu, eta Malinasera eraman ninduen. Hura Flandriako artzapezpikuaren barrutia zen, eta frantsesez gabe, flandrieraz hitz egiten zuten han. Antwerpen

[Anberes] zen hiriburua. Hango gotzain Van Roey eta apaizek Euskal Herriko haurren elkarte osatu zuten. Gorriak eta errepublikarrak beste toki batzuetara joan ziren.

Zu, Malinasera, esan duzunez.

Eta hantxe egon nintzen. Oso argal eta ihar nengoen, batere elikatu gabe. Malinasen, Herentals herritxoan bizi izan nintzen. Haren ondoan, beste herri txiki-txiki bat, Poelkapelle, Flandrian betiere, han eskolara joan nintzen, eta segituan ikasi nuen flandriera, eta euskara eta gaztelania ahaztu.

Ahaztu?

Inorekin hitz egiteko aukerarik ez zuzunean, ahaztu bezala egiten da. Gaztelaniaz idazten ez nekien, euskaraz ere ez, gutun bat-edo idatzi nuen etxera, baina besterik ez. Donostian, Ponsol txapel-denda zegoen aspaldi. Donostiako dendarik zaharrena da, Narrika kalean dago, Sarriegi plazako izkinan. Hango alaba zen Karmele Leclercq, eta bisita egitera joaten zen, edo bidaltzen zuten baten bat, Antwerpenera, begirale, hemengo haurrak nola zainduta zeuden ikustera, baina ondo geunden.

Noiz arte izan zineten han?

Bigarren Mundu Gerra etorri arte, 1939an hasi zen gerra, eta, halako batean, amak erreklamatu egin ninduen, ekartzeko ni etxera, ez zuela nahi ni han gehiago egotea. Eta itzuli nintzen: Hermann Fraterrek berak ekarri ninduen Donibaneraino. Gerratik ihesi irten ginen etxetik, baina, gero, handik ere gerratik ihesi itzuli ginen Donibanera. Eta etxera ailegatu nintzenean, amak: “Zer? Ez dakizula euskaraz ez gaztelaniaz? Flandrieraz besterik ez?” Baina, jakina, segituan jarri nintzen berriz: etxean ez zen euskaraz besterik egiten, eta eskolan, berriz, frantsesez. Hermann Fraterrek frantses eskolan sartu ninduen, baina ordaintzen zutenen artean, uniformea janzen zutenekin batera.

Espainiako gerrak jo zintuzten, Bigarren Mundu Gerrak ere bai...

Ez dakit nondik ateratzen genuen aurrera egiteko indarra. Eta gaur egun ere hortxe dabiltza, gerran [Ukraina]. Nola liteke pertsona gaur egun, hainbeste aurrerapen eta asmakizun, hainbeste zientzia eta txerto, hainbeste Marte eta planeta, eta nola liteke!... Besterik zer jakin nahi duzu? Nahikoa esan dizut, ezta?! ●

**Euskara.
Kultura.
Mundura.**

ETXEPARE
EUSKAL
INSTITUTUA

www.etxepare.eus